

նաս. միայն լեզուիդ կապ դէր և գլխիցդ հանիւր այդ մտքերը (մեղմացնելով խօսելու եղանակը), Հիմայ էլ այն ժամանակները չեն, որ այդ լեզուով խօսես: Մեր ոյժը ջարդուած, ճխլուած է: Ի՞նչ ենք մենք: Ի՞նչ կարող է անել մեզ պէս հարբան, հաղ ու տաղ կանչող, պար ու ծիծաղ սիրող մի ժողովուրդը երկաթի Միւլէյմանի դէմ: Երբէք ժպիտը չէ խաղացել նրա երեսին: Նրա հայեացքը սուր է և սառն, որպէս նրա հոգին: Երբէք գինու կաթիլը չէ զովացրել նրա շրթունքը: Նա փառելահանի ոտքի տակ դրաւ նուաճած Սինդն ու Զիրալը, նա անցաւ լայնատարած Աղի անապատը և խմեց Հինդի ջուրը: Նա միշտ աչքը երկինք է յառած, ասես այնտեղ տեսնում է մարգարէին, որն առաջնորդում ու ճանապարհ է ցոյց տալիս նրան: Հանիւր գլխիցդ այդ խենթ ու խելառ մտքերդ, ծերհւկ, և հանգիստ ու խաղաղ անցկացրու կեանքիդ մնացորդը:

Անանիա. Փանդը մեծ, Աստուած, Դու դեռ մեղքանում ես քրիստոնէի հոգին, ողորմած պարոն: Զուր չէ, որ ժողովուրդը չի հաւատում քո չար գործերին: Նա գիտի, որ քո սրտից չեն ծնւում նրանք, և նա խոնարհ վիզ է ծռում քո անունի առաջ, Իրաւունք տուր, բանամ բերանս ու պատմեմ քեզ քո հայրենի երկրի ողջ կեանքն ու վիճակը, պատմեմ, թէ Ի՞նչ սև օրեր է քաշում նա, ի՞նչ է տանջւում ու չարչարւում: Թող վառեմ, բորբոքեմ քո սրտում խղճահարութեան կրակը, քանի նա դեռ չի հանգել մոխրի տակ...

Օթար-բէկ. Ողձահարութեան մասին մի խօսիր: Դու վերջիններն ես, որ տեսնում ես այն: (Զայրոյթով) Հեռացի՛ր, քանի խղճահարութեան տեղ կատաղութեանս կրակը չես վառել: Հէնց նոր, քո գալուց առաջ այստեղ ինձ վրայ նայում ու իմ խղճահարութիւնն էին աղերսում քո այդ մի հատ անգոյն աչի փոխաբէն՝ երկու մշնպիսի աչքեր... Հեռացի՛ր շուտով... (Ներս է վազում Բեսօն, ամբողջ մարմնով դողում է երկիւղից):

XI

Բեսօ. Տէր իմ, Թագուհին գալիս է իր շքախմբով իմ ետևից: Օթար-բէկ. Դժու՞ր էս, Ի՞նչ է (Խորքում երեւում են Դաթօն եւ Էրեկլէն):

Բեսօ. Չէ, տէր իմ: Ահա նա (Մուկն է չոքում: Ներս են մտնում Զէյնաբը, Ռուքայան, նրանց յետեւից Ալ-Ռազաբը, մի քանի ստրկուհիներ եւ զրահաւոր զօրականներ՝ չալմա փաթաթած, սաղաւարտներով եւ մերկացրած սրբրով: Վանանց երեսները ծածկուած են, միայն աչքերն են երեւում: Օթար-բէկը ծունկ է չոքում, Անանիան նայալէս):

Զէյնաք. (Նրեսը ծածկած) Լաւ պահապաններ ես ունեցել, **Օթար-բէկ:** Նրանք նոյնիսկ չնախագգուշացրին բեզ իմ գալու մասին: Բայց երբ դաւաճանի մօտ ես դնում, պէտք է աշխատես նրան անպատրաստ գտնել: Ես հրամայեցի, որ ճանապարհին ինձ պատահած բոլոր զինուորներինդ բռնեն: Ի՞նչ ես անում այստեղ, քաղաքից դուրս գտնուող այս տանդ: Ինչպէս ես սիրտ արել թողնել քո հարեմը:

Օթար-բէկ. Մեծափառ թագուհի, քո հրամանովն եմ ես այստեղ, պարգևներ եմ ժողովում շահն-շահի համար: Պատրաստուում էի էգուց լուսաբացին ճանապարհ ընկնել թիֆլիզ, շտապում էի արժանանալ ոտք դնելու քո տան բարձր շեմին և քեզ բերելու աղջիկս, ոսկի, արծաթ ու նժոյգներ: Ես արդէն հրամայել եմ, որ պատրաստութիւններ տեսնեն—հարցրու ծառաներին:

Զէյնաք. Ճանապարհն ինձ յոգնեցրել է, այս պիշեր ես կ'անցնեմ քո տանը:

Օթար-բէկ. Պատերը կը լախնանան, կտուրը մինչ երկինք կը բարձրանայ, ով մեծ տիրուհիս: Հէյ, ծառաներ, խնջոյք սարքեցէք, ստրուկուհիներ կանչեցէք, Վրաստանի լուսնեակն է օթեանում իր ծառայի տանը (ուզում է դուրս գնալ):

Զէյնաք. Սպասիր: Ինձ խնջոյքներ պէտք չեն: Ստրկուհիներ կան ինձ հետ: Ալ-Ռազաք, պահապաններ դիր բոլոր դռների մօտ (ցոյց տալով քնակարանի դուրս ցցուած կողմը): Ես կը բռնեմ տան այս մասը (Ալ-Ռազաքը խոնարհուելով հեռանում է: Զէյնաքն աչքը գցում է Անանիայի վրայ եւ ճանաչելով նրան՝ մի խուլ ձի է արձակում՝ ձեռքը սեղմելով սրտին):

Ռուքայա. Ի՞նչ պատահեց, տիրուհի:

Զէյնաք. Ոչինչ, զաւակս: Ճանապարհը յոգնեցրել է ինձ: Միտոս ծակեց: (Օթար-բէկին) Ո՞վ է այս մարդը:

Օթար-բէկ. Գիւղի տանուտէր է, Անանուրի կողմերից է եկել: Երեք ձի է պարգև բերել քո մեծութեանը:

Անանիա. Երեքն էլ երեւելի ձիաներ են, ողորմած թագուհի: Բայց մէկը—անգլին ու աննման է:

Զէյնաք. (Ցնցուած ձայնով) Նա զօրեղ... ռազմական ձի է:

Անանիա. Նրա երակներում տասնութօթ սերնդի ազնիւ արիւն է հոսում:

Զէյնաք. Դու լմա ես ճանաչում նրան:

Անանիա. Ես նրան մեծացրել ու սիրել եմ որդուցս աւելի:

Օթար-բէկ. Ես կարծում եմ, թագուհի, որ նա իսկ արաբական արիւնից է: Փաղիշահը կը հաւանի նրան:

Անանիա. Փաղիշահի հաւանելն ու չհաւանելը չեն իմա-
նում, համա գիտեմ, որ նրա մէջ ոչ մի կաթիլ արիւն չկայ ոչ ա-
ղարական, ոչ էլ պարսկական: Նրա երակներում մեր արիւնն է
հոսում (շուտով դուքս է գալիս եւ նշան է անում որդիներին, որ մօտե-
նան): Որդիքս ինձանից լաւ են ճանաչում այդ ձին (Էրեկէն եւ
Դաթօն մօտենում են: Ռուքայան աչքը Էրեկէի աչքին գցելով՝ արագ, ա-
տեն անդգուշաբար հրեսից վայր է ձգում ծածկոցը: Էրեկէն ցնցւում է եւ
ուշուտար զմայլում: Զէյնաբը զունատուելով, յուզմունքից իրան կորցրած
աչք չի պոկում Էրեկէից):

Անանիա. Ձին վարժեցրել է նրանցից մէկը:

Զէյնաբ. (Մարուող ծայնով) Ո՞րը:

Անանիա. Նա, որին դու մտիկ ես անում:

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Նոյն տեսարանը: Գիշեր է: Լուսինը նուազելու վրայ է: Երկինքը ամպա-
մած է: Ներս է մտնում էրեկէն. նրա ետեից—Դաթօն՝ գաղտագողի: Ամբողջ
խօսակցութիւնը տեղի է ունենում կիսաձայն, բայց շատ արագ և յուզուած հ-
ղանակով:

I

Դաթօ. (Ձեռքը դնելով նրա ուսին): Ի՞նչ ես անում այստեղ-
էրեկէ. (Շուռ գալով՝ ցնցում է այդ անսպասելի ունեւից) Ա՛հ,
դու ես, Դաթօ:

Դաթօ. Հա, ես եմ: Ո՞ւմ ես սպասում:

էրեկէ. Հեռացիր այստեղից. քո գործը չէ:

Դաթօ. (Յամառում ետմբ) Ասա, ում ես սպասում:

էրեկէ. (Բռնկելով) Ի՞նչ իրաւունք ունես՝ ինձ հետեւում
ես:

Դաթօ. Միթէ ինձանից թագցնելու բան ունես: Առաջ՝
այդպէս չէր:

էրեկէ. Մի աղջկայ եմ սպասում:

Դաթօ. (Բռնկելով) Գայիանէ՛ի՛ն:

էրեկէ. Անունը չգիտեմ: Հեռացիր:

Դաթօ. (Աւելի տաքանալով) Գիտես, եղբայր, լաւ է՝
դու հեռանաս: Առաջինը ես եմ նրան տեսել, ես եմ նրան
համբուրել: Կեանքս կը զոհեմ ու նրան ձեռքիցս չեմ տայ,
հասկանո՞ւմ ես:

էրեկէ. (Նոյնպէս տաքացած) Մո՛ւտ ես ասում: Ե՞րբ կա-
րող էիր դու նրան համբուրել: Նա թագուհու կազբից չի հե-
ռացել: Նրա ամեն քայլին հետեւում եմ: Երբ թագուհին ուղքից
գնաց, նա մօտեցաւ ինձ և հազիւ միայն կարողացաւ շփա-
ղկանջիւ. «Արբ՝ այստեղ, երբ ամենքը քնած կը լինեն»: Եւ նը-
րան տարան: (Ձեռքը տանելով դաշոյնին) Ե՞րբ ես դու համբուրել
ներան, ասա:

Դաթօ. (Հասկանալով իր սխալը) Դաշոյնդ տեղը դիր: Ի՞նչ
համբուրածն ուրիշ է (ծիծաղում է): Հիմայ ծիծաղս է գալիս,
էրեկէ, իսկ այս բողբոջին քիչ էր մնում իրաբ կտոր-կտոր ա-

նէինք: Օ՛, եթէ դա Գայիանէն լինէր, մեզանից մէկը եղբայրասպան կայէն պիտի դառնար:

Էրեկլէ. (Աչքույօնքը կիտած, չհաւատալով) Ո՞վ է այդ ուրիշը: Այստեղ ոչոք չկար բացի նրանից, թագուհուց և երեսները ծածկած պառաւններից:

Դաթօ. (Լիազգաց եւ կենսուրախ) Սուտ չեն երգում. «Աչքիս լոյսը դժւ ես»: Ամեն մարդ իր աչքի լոյսն ունի և աշխարհիս երեսին միայն նրան է տեսնում: Դէ, թէ որ քեզ հարկաւոր չեմ, ես կ'երթամ: Միայն, տես, Էրեկլէ, գլխիդ փորձանք չգայ: Պարսիկները հանաք չեն անում. իսկ այդ սև-սատանայ արաբները հօ—աւելի վատ: Սոխի նման կտոր կտոր կ'անեն քեզ: Եթէ յարձակուեն վրադ, շվվացրո՛ւ—ես այստեղ, մօտիկ կը լինեմ:

Էրեկլէ. Չէ, սպասի՛ր: Ասա, հիւսն ես համբուրել դու: Բացի նրանից՝ ես այստեղ ոչոքի չտեսայ:

Դաթօ. (Ծիծաղելով) Նոյնիսկ թագուհին:

Էրեկլէ. Ինչի՞ս է պէտք թագուհին: Ասա, Դաթօ:

Դաթօ. Մի տաքանար: Ախար, վերջապէս, մենք եղբայր ենք, թէ՞ ոչ:

Էրեկլէ. Եղբայր էինք, քանի դու ինձ չէիր խաբած:

Դաթօ. Դէ, լսի՛ր: Օթար-բէկը Գայիանէն անունով մի աղջիկ ունի: Հէնց նրա համար է այստեղ եկել թագուհին: Նրան ուզում են տանել Պարսկաստան՝ փաղիշահին պարգև: Բայց ո՛չ, չեն կարող տանել, Էրեկլէ: Օ՛, մի պիտի տեսնես նրան: Չեն կարող տանել: Ես նրան պատահեցի այստեղ: Ասես սարի այժեամ նա դուրս թռաւ թփերի ետևից և տեղնուտեղը արձան կտրեց առաջիս... իսկ ես... Օ՛, եղբայր, այսուհետև կեանքս էլ, մահս էլ—ո՞ղջը նրա ձեռքին է, ո՞ղջը նրա համար է:

Էրեկլէ. (Դեռ շարունակում է կասկածել) Դա նա չէր, որ թագուհու կողքին էր կանգնած:

Դաթօ. Եւ երեսի ծածկոցը յանկարծ յետ քաշեց, որ քեզ կուրացնի, խելքդ տանի՛ (ծիծաղելով՝ գրկում է նրան): Երդւում եմ աւուրբ Գէորգի անունով—ո՛չ: Դրան էլ, ամբողջ աշխարհիս միւս բոլոր կանանցն էլ, ով ուզում է, թող առնի, իրանը լինի. իսկ ամենալաւին՝ քեզ եմ տալիս: Գայիանէն փախաւ այս կողմը, և հէնց այս կողմերում, թաւուտի մէջ, գետի ափին, ես տեսայ հեռուից մի նեղ ու բարձր աշտարակ: Նա երևի այնտեղ է: Չկարողացայ լաւ հետեւել, աչքիցս կորցրի նրան: Հէնց այդ աշտարակի կողմն էի գաղտագողի գնում, երբ պատահեցի քեզ և ինձ թուաց թէ... (խիստ լուրջ): Գիտես, եղբայր, Աս-

տուած փրկեց քեզ էլ, ինձ էլ: Օրհնեալ լինի Թագունու և նրա ուղեկցունու գալուստը:

Էրեկլէ. Լսիր, Դաթօ. դու հիմայ լաւ պիտի հասկանաս իմ դրութիւնը: Բաւական է, որ նա ինձ ասի—մոռացիր հայր, մայր, պատիւ, հաւատ, հայրենիք—ես ճշը կը մոռանամ:

Դաթօ. (Անփոթ) Ձէ, իմ ինձ այդպիսի բան չի ասել: Իսկ եթէ ասէր էլ, ես կ'ասէի, որ ինքը մոռանայ ինձ համար իր հաւատն էլ, իր հայրենիքն էլ: Ձէ, չէ, եղբայր, լաւ բան չես ասում (հետզհետէ յուզուելով): Յիշում ես՝ ինչ ասաց մեզ մեր հայրը ճանապարհին, այստեղ գալիս—Որդիք, քէֆի համար չի մեր այս գնալը. մեծ գործի համար ենք գնում: Ի՞նչ էին նշանակում այդ խօսքերն, էրեկլէ:

Էրեկլէ. (Աչքը զցելով պատուանին) Ա՛խ, ի՞նչ անտանելի է սպասելը: Նա այս երեկոյ մի անգամ արդէն երևաց ինձ պատուանից և նշան արաւ: Փոքրիկ քար կը նետեմ:

Դաթօ. Լաւ է՝ աւագ նետիւր (շարունակում է իր մտածմունքները): Ես գիտեմ՝ ինչ էր ուզում ասել հայրս: Ժամանակ է վերջ տալ մեր այս խայտառակ վիճակին: Մենք մարդիկ չենք, մենք մուսուլմանների անասուններն ենք: Աղօթում ենք ծածուկ՝ խուլ ու մութ կրճերում: Մեր եկեղեցիները քարուքանդ են արել: Մեղինից խլում են մեր ձին ու ոչխարը, մեր հացը, մեր բոյսն ու տունը: Խլում են մեր քոյրերին, մեր հարսնացուներին և ծախում են նրանց շուկաներում, անպատիւ են անում մեր աչքի առաջ: Չգուճնքս է գալիս, երբ մտածում եմ, որ ամեն օր պիտի ուտես, խմես, քնես՝ այդ ճնշող լուծը վզիդ... էլ ինչի՞ ենք սպասում, էլ ինչի՞ ենք սպասում, էրեկլէ:

Էրեկլէ. (Ձէր լսու նրան) Այո, սպասելը մահից էլ վատ է: Ես աւագ կը նետեմ:

Դաթօ. Պահապաններին կը զարթեցնես (շարունակում է իր տանջալի մտածումները): Երբ ես նայեցի Դայիանէի աչքերին, նայեցի խորը, մի նոր և բուռն ոյժ զգաց կուրծքս. աճեց ու բարձրացաւ այդ ոյժը սրտիս խորքերից որպէս սարի հեղեղ և հեղեղեց ինձ: Օ՛, ի՞նչպէս ուժեղ եմ ես այժմ, էրեկլէ, ի՞նչպէս ուժեղացել եմ: Նրա ձայնը հնչեց իմ ականջին որպէս պատերազմական փող: Այդ ձայնն ինձ ասաց. «Հասել է ժամը: Կուգի՛ր Աստծու և հայրենիքիդ համար, կուգի՛ր ազատութեան և ինձ համար»:

Էրեկլէ. Մ'ս'ս'... Նա գալիս է (աջ կողմից լսում են խօսակցութեան եւ քայլերի ձայներ: Սրկունն էլ ականջ են դնում):

Դաթօ. (Շշուկով) Տղամարդկանց ձայներ են... Թագունու ենք թագնւում են Թաւուտ տեղում):

II

Բեմի խորքից ներս են մտնում Բեսոն, Անանիան և Սարան: Սարան բարձրահասակ է, չոր-չոր, առոյգ ու խնդուն աչքերով: Հագուստը Գլախայի հագուստի նման է, միայն ակելի ազնիւ ու մուգ գոյնի, թէպէտև պատառոտուն: Գլխարաց է. ձեռքին հասարակ, կեղևապատ փայտ: Գոտիից կախած է դաշոյն:

Բեսո. (Շշուկով) Կամաց, հայր Սարա: Սպասիր էստեղ, գնամ, տեսնեմ որ ճամբով կարող ենք անփորձանք հասնել գետնափորը: Այնտեղ մերոնք հաւաքուել՝ քեզ են սպասում: Սաղ շաբաթ է՝ սեղան չօրհնած՝ բերան բանալ չեն ուզում (կամացուկ, ոտքերի ծայրերի վրայ հեռանում է եւ ծածկւում տան ետեւը):

Անանիա. (Սարային տանելով դէպի ծառուղու ստուերոտ կողմը) Ի՞նչ կայ, ի՞նչ չկայ, հայր Սարա:

Սարա. (Զուարթ ու թունձր ծայրով) Աղօթում ու կուում ենք, որդիս: Մարդկանց ենք արթնացնում:

Անանիա. Անանուրից յետոյ ռւր գնացիր, ի՞նչ տեղեր ման եկար:

Սարա. Անցայ Կախէթ: Օ՛հ, ծանր է այնտեղի վիճակը: Երեք անգամ միայն կարողացայ ժամ-պատարագ անել, այն էլ գետնափորերում, իսկ ութ անգամ—կուի ու ջարդով հազիւ գլուխս ազատեցի: Պատարագ չեղաւ, որ առանց կուռի անց կենար:

Անանիա. Խեղճութեան յետ եղար:

Սարա. Օ՛ր, քաջ ժողովուրդ է: Այնտեղ մի քիչ հանգըստացայ: Նրանցից, փաւերից ու թուշերից ջոկեցի ամենակատաղիներին և արշաւեցի դէպի Կազբէկ: Յետ խլեցինք թէ ամրոցը, թէ Գերգէթի սուրբ տաճարը: Մի-երեք օր կարողացանք պաս ու աղօթքով անցկացնել, սուրբ հաղորդութեան պատրաստուել: Բայց հէնց Աւետման օրը, երբ մարդիկ պատրաստուած էին ճաշակուելու, պատարագի հէնց կիսին, մեզ շրջապատեցին Գուդաուրի զօրքերը: Սուրբ հաղորդութիւնն ըմպեցի ամբողջապէս, որ նզովեալների ձեռքը չընկնի, ու չսրբապղծեն: Մի ձեռքս առայ խաչը, միւս ձեռքս—հին տապարը, բայց մերոնցից արդէն քիչ մարդ էր մնացել: Ճեղքելով զօրաշարքը՝ մի կերպ ազատուեցինք ու ցրուեցինք Օսէթի կողմերը: Անցանք Բորժոմի սարերը—ախար ամեն տեղ էլ քրիստոնէի շուռչ կայ, ամեն տեղ էլ քրիստոնէի հոգին կամ մարմինն է մլտնում, կամ մարմնից դուրս գալիս: Պիտի համ ընդունես, համ ճանապարհ դնես: Այնտեղից էլ բարի մարդիկ լատով հասցրին

այստեղ: Թաթախումն ու սուրբ Զատիկը ջրի վրայ անցկացրինք: Իսկ երեկ ժամ ու աղօթք արինք Ուփլիս ծիխէի *) ստորոտում, գետնափորում: Օ՛հ, քիչ ենք մնացել, Անանիա, շատ քիչ ենք մնացել, որդիս: Քանի-քանիսը զոհ գնացին, մեռան մարտիրոսական մահով: Իսկ ինձ Աստուած դեռ չի արժանացնում այդ երանելի վիճակին:

Անանիա. Լսել ես, կաթողիկոսին սպանել են, հայր Սաբա: Սաբա. Ա՛խ, լսել եմ, լսել եմ, որդիս: Նահատակ, նահատակ: Նրան սպանում էին, իսկ ես այդ գիշեր լաստի վրայ ուրախ ժամանակ էի անցկացնում մարդկանց հետ: Ասեմք, որդիս, այս էլ կայ—ամենքս էլ որ նահատակուելու լինենք, էլ ով պիտի իր կեանքով պաշտպան կանգնի սուրբ խաչին: Օ՛հ, մեղա՜ր եմ, մեղա՜ր եմ—հեղութին չունիմ: Ի՛նչ անեմ, երբ արվեստ ինձանից զօրեղ է... Միբայտ որ կրակում է, էլ զսպելու հնար չի լինում: Օ՛խ, օ՛խ, օ՛խ:

Անանիա (Սրտաբեկ) Աստուած մեզ մոռացել է, հայր Սաբա:

Սաբա. (Ստոմեմամբ) Աստուած չի մոռացել իր Մօր վիճակը: Աստուած հաւատում է իր ծառաների ոյժին: Ես աջ ու ձախ ման եմ եկել մեր երկիրը, հինգ մատիս պէս գիտեմ նըրան: Մովից՝ ծով, Ստամբուլից՝ Հինդ, Զինաստանից՝ Արքստան—ամէն տեղ մոլեգնած ծփում է իսլամը: Որպէս մանանխի հատիկ՝ փոքրիկ է ու կորած մեր երկիրն իսլամի անսահման ալիքներում, նա մենմենակ է, բայց Տէրը նրա հետ է: Ասում եմ, Տէրը նրա հետ է: Եւ մեր տառապեալ երկիրը կը պահպանէ Տիրոջ սուրբ խաչը: Մենք մեզ վրայ կը կրենք այդ խաչը, ասում եմ քեզ, յաւիտեանս յաւիտենից:

Անանիա. (Մանր հառաչանքով) Օ՛հ, Տէր Աստուած, շուտ կը գայ, շուտ կը գայ այդ օրը:

Սաբա. Շուտով: Արդէն մեծացել են քան տարի առաջ մեր երկրի հետ ընկած քաջերի զաւակները: Մեծացել են և՛ հայրենիքը վաճառողների որդիքը: Բայց մայրերն օրօր ասելիս հայրենիքի երգեր են երգել նրանց ականջին և հանապաղ խաչով կնքել երեսները: Ասում եմ քեզ, մեծացել են շատ քաջեր, կուռի ծարաւ քաջեր, ով վաղեմի քաջ գինուոր: Ես նրանց հաղարներով եմ տեսել, ես նրանց խօսքուզրոյցն եմ լսել: Աստուած օրհնէ նրանց մայրերին: Միայն առաջնորդ չկայ:

Անանիա. (Թեքուելով դէպի Սաբան) Կայ: Լսի՛ր խոստովանքս, հայր Սաբա: Աշխարհիս երեսին միայն երեք հոգի էին

*) Ուփլիս ծիխէ—Տիրոջ Ամբոց:

իմանում այդ գաղտնիքը: Քսան տարի ես մուշ չի գերեզմանի պէս: Բայց հիմի իմ սիրտն էլ է ասում, որ հասել է ժամը: Դնա ու այսօրուանից պատմիր այդ գաղտնիքը Վրաստանի զաւակներին, մեր քաջ զինուորներին: Թող այդ գաղտնիքը վառի նրանց սրտերը սուրբ գործի համար: Լսիր: Թագաժառանգ Գէորգին կենդանի է:

Սաքա. Անանիա, խաբելու պէտք չկայ: Առանց խաբեութեան, առանց սուտումուտ անունների կը կատարուի մեր փրկութեան գործը:

Անանիա. (Խստութեամբ) Աղօթիր Աստուծոն, հայր Սաքա: Ես չեմ խաբում:

Սաքա. Թէյմուրազ Թագաւորի որդուն Սիւլէյմանի ձին ոտքի տակ տուաւ ու սպանեց, Անանիա: Եւ նա կենդանի է: Ես իմ աչքով տեսայ այդ: Եւ նա կենդանի է:

Անանիա. (Գլուխը կախելով կրծքին) Չէ, հայր Սաքա: Ո՛ւմ որ ձիւն ոտքի տակ գցեցին, նա էլ չկայ: Նա իմ որդին էր: Աղօթք արա նրա համար (Լռութիւն: Սաքան վեր է ուղղում աչքերը, որոնք լի են արտասուքով. շրթունքները շարժում են: Անանիան ծանր մտածմունքի մէջ է): Ի՛նչ համար էլ աղօթք արա, հայր Սաքա: Ի՛մ մեղքն է: Ես ի՛նչս այդպէս ուզեցի:

(Սաքան հանդիսաւորութեամբ ձեռքերը դնում է ծունկ իջած Անանիայի զլխին: Ապա Անանիան ոտքի է կանգնում):

Սաքա. Ի՞նչտեղ է պատանին:

Անանիա. Թագուհին ցոյց կը տայ:

Սաքա. Մեր հալածի՛չը:

Անանիա. Մեր ազատի՛չը:

Սաքա. Եւ ապացոյցներ, նշաններ կան:

Անանիա. Կան, հայր Սաքա:

Սաքա. Իսկ ի՞նչտեղ էր մեծանում Թագաժառանգը:

Անանիա. Ի՛մ տանը:

(Ներս է մտնում Բեսօն):

III

Բեսօ. Հայր Սաքա, մերոնք ամենքն էլ աղօթք անելու են հաւաքուել ու քեզ են սպասում այնտեղ, մի յետ ընկած գետնափորում. էդ տեղն առաջ գոմէշներ պահելու տեղ էր:

Սաքա. Քրիստոսն էլ մսուրի մէջ ծնաւ: Ճո՛րց տուր, ճիւղովը պիտի գնանք:

Բեսօ. Այս կողմը: Արի իմ ետեից... Համա կամաց... Անիծած ներքինին, կարծեմ, քնած չի... Գնանք, ես քեզ էնպէս

տեղով տանեմ, որ ոչ տէրս հոտ առնի, ոչ էլ ինքը՝ Սիւլէյմանը (Նրեքն էլ զուրս են գնում)։

Դաթօ. (Դուրս է գալիս թագստեան տեղից։ Նրիսը գունատ է և յուզմունք է արտայայտում) Լսեցի՞ր, ինչ ասաց մեր հայրը։

Էրեկլէ. Հա, բայց բան չհասկացայ։ Այդ ինչ թագաժառանգ է, որ կենդանի է։

Դաթօ. Ես էլ չեմ հասկանում։ Ո՞վ է մեծացել մեր հօր տանը։ Դու և... և ես։

Էրեկլէ. (Ծիծաղելով) Ո՞րն է ուրեմն մեզանից թագաժառանգը։

Դաթօ. Դու ծիծաղո՞ւմ ես։ (Ռուքայան ճերմակ ծածկոցը երևաին՝ զգոյշ յայտնում է ծառերի միջում)։

Էրեկլէ. (Ցնցունելով և ամեն ինչ մոռանալով) Կնկայ շոր երեւաց թփերում (Նետում է Ռուքայայի կողմը)։

Դաթօ. (Մտախոհ, գլուխը կախ, աչքից ծածկւում է ծառուղում)։

1V

Ռուքայա. (Արագ փարում է նրա վրին։ Տեսողական համբոյր)։ Ինձ կը սպանեն, թէ որ տեսնեն այստեղ, քեզ հետ միասին։ Անունդ ինչ է։

Էրեկլէ. Էրեկլէ։

Ռուքայա. Ո՞վ ես, հրտեղացի ես։

Էրեկլէ. Լեռնցի զինուոր եմ։

Ռուքայա. Իսկ իմ եղբայրները ծովի զինուորներ են։ Նրանցից ամենքն էլ վախենում են։ Նրանք ինձ ծախեցին։

Էրեկլէ. (Սիրային կրքով) Քեզ. ծախեցին. հիմա։ Դու ի՞նչ ես յաւիտեան։ Քեզ ոչոք չի կարող սիրել ինձ նման։ Ես կ'այրեմ, ես կը բորբոքեմ քեզ իմ համբոյրներով, իմ փայփայանքներով։ Ես... (Չերմաջերմ համբուրում է)։

Ռուքայա. (Ցանկարծ ազատուելով զրկից) Կամաց (սկանջ է դնում)։

Էրեկլէ. (Սիրոյ կրքից բորբոքուած՝ պինդ բռնում է նրան) Ինչից ես վախենում, քանի որ դու ինձ հետ ես։ Ո՞վ սիրտ կ'անի խելքեզ իմ ձեռքից։ Դու ի՞նչ ես յաւիտեան։

Ռուքայա. (Տխուր և սիրայով) Ես քոնն եմ միայն այս վայրկեանին, ժ, իմ սրտի արև։ Համբուրի՛ր ինձ, քանի քո գրկումն եմ։ Քեզ որ տեսայ—ամեն ինչ մոռացայ։ Թող նորից գերութիւն քաշեմ, թող հէնց սպանուեմ, միայն թէ սեղմուեմ քո կրծքին, միայն թէ արբենամ քո շնչով գէթ մի անգամ, գէթ

մի վայրկեան, այժ, գէթ մի վայրկեան, իսկ յետոյ՝ թէկուզ մահ (զուխը խոնարհում է նրա կրծքին)։

Էրեկլէ. (Անվերջ համբուրելով նրան) Ի՞նչու մահի անուն տալ։ Ո՞վ կը համարձակուի քո մի հատ մազին դիպել, երբ դու հանգչում ես իմ կրծքին։

Ռուքայա. (Բռն թափանքով փաթաթուելով նրան օծի նման) Օ՛, երանի՜ մենք հիմայ հեռու, հեռու լինէինք... այնտեղ, ինչ տեղ ես ապրել ու մեծացել եմ—Մինգրելիայի ծովափին։ Ա՛խ, ի՞նչպէս կ'ուզէի, որ այնտեղ երկուսս էլ թեթևասլաց մակոյկ նստած՝ օրօրուէինք ակիքների վրայ և ականջ դնէինք ջրի փաղաքշալի ծփանքին, և ես նայէի մերթ երկնքի աստղերին, մերթ քո աստղ-աչքերին և ներշնչէի ծովափնեայ ծաղիկների ու քո շնչի անոյշ բոյրը... և երգէի քեզ համար սիրոյ երգեր... և հալուէի քո մէջ, ինչպէս ամպերն են հալում արևի հրավառ շողերում։

Էրեկլէ. (Սիրոյ կրքից ասես խելքը կորցրած) Ուզում ես՝ փախչենք։ Այստեղ բազումն են իմ ձիերը—թեթև ու սրարշու, քան հողմն ու կայծակը։ Նրանց պահպանում են իմ ընկերները։ Մենք կը սլանանք մրրկի պէս. մեր ետևից հասնել չեն կարող թագաւորի բոլոր զօրագնդերը (ուզում է գնալ)։

Ռուքայա. (Բռնելով նրա թեւքից) Ո՛չ։ Մեր չոր կողմը, ամեն տեղ էլ պահակներ կան... Եւ այստեղ ամեն մի վայրկեան... (սկսնջ է դնում)։ Ես քեզ կ'ասեմ, երբ կարող ենք փախչել, Լաիւր, դու գիտես—հպ եմ ես։

Էրեկլէ. Գիտեմ, որ ես քո ստրուկն եմ, իսկ դու—իմ թագուհին։

Ռուքայա. (Խորամանկ ու իշխանական եղանակ տալով ձայնին) Ուրեմն գիտես—հպ եմ ես։ Այժ, ես Ռուքայան եմ, Միւլէյման թագաւորի սիրած ստրկուհին։ Թագուհին պառաւել է. թագաւորը ձանձրացել է նրանից։ Օ՛, ես այդ նկատել եմ... Եւ րա տեղը ես պիտի բռնեմ. ես պիտի թագուհի լինեմ։ Այդ նինձ գուշակեց մի պառաւ կին, երբ ինձ ծախում էին։ Առաջ էաց էի լինում, բայց երբ իմացայ, որ թագուհի եմ դառնալու, զաղարեցի լալուց։ Ո՛ր պիտի դու տանես ինձ, որ մենք Վըրաստանի թագաւորի երկաթէ ձեռքից ազատուել կարողանանք։ Մեր ետևից կ'ընկնեն, մեզ կը սկսեն որսալ, ինչպէս վայրի զազաններին են որսում, և երբ բռնեն... Օ՛, դու չես ճանաչում Միւլէյման թագաւորին։

Էրեկլէ. Դու Մուլէյման թագաւորի ստրկուհի՞ն ես։

Ռուքայա. (Հպարտութեամբ) Այժ։ Ես նրա կինը պիտի դառնամ, երբ նրա հրամանով կը սպանուի թագուհին։ (Խորհրդաւոր

Այդ շուտով կը լինի: Նա ինձ ասել է, որ հետեւեմ թագուհու ամեն-մի քայլին... Նա հաւատ չի ընծայում նրան,—ճ, չկարծես թէ Սիւլէյմանը նրա անհաւատարմութիւնիցն է վախենում: Եթէ Սիւլէյմանից առաջ նա ձեր թագուհին չլինէր եղած, վաղուց թագաւորը նրան բաշխած կը լինէր իր ծառաներից մէկին: Ահա թէ ինչպիսի գնահատում է նա թագուհու գեղեցկութիւնը: Եւ այժմ, երբ վերադառնանք, բաւական է մի խօսք ասեմ թագաւորին—ե թագուհու գլուխը ուսերին չի մնալ: Դու չես ճանաչում Սիւլէյմանին: Նա արիւն է սիրում: Մի անգամ նա հէնց լուսամուտիս առաջ տասներկու մարդ գլխատել տուաւ: Եւ ամեն անգամ, երբ կտրած գլուխը գետին էր գլորւում ու արիւնը ցայտում, ես տեսնում էի, նա այսպէս էր աւնում (աչքերը կկոցում է):

Էրեկլէ. (Բռն խօնորոտութեամբ) Էլ ի՞նչն ես ինձ այստեղ կանչել, քանի որ դու նրա ստրկուհին ու հարճն ես եղած: Ինչի՞ քո անյաղթ գեղեցկութեամբ շողացիր իմ աչքին: Ես քո մի հատ մազն անգամ չեմ տալ ոչոքին: Հասկան՞ում ես: Դու պիտի միայն իմը լինես, միայն իմը:

Ռուքայա. Դու անմիտ երեխայ ես: Կամ գուցէ ամենեւին չես ուզում ինձ: Մի՞թէ ես սիրում եմ թագաւորին: Ես քեզ եմ սիրում. ես քեզ համար եմ կեանքս մահուան վտանգի ենթարկել՝ գալով այստեղ...

Էրեկլէ. (Արթից եւ վշտից դողացող ձայնով) Ռուքայա...

Ռուքայա. Լո՛ւի (համբուրում է շրթունքները) Սառնուտ մի լինիր: Նա ծեր է, իսկ դու ջահիլ ես: Մի՞թէ քեզ ճանաչողը կարող է նրան սիրել: Բայց նա թագաւոր է... Նա ահեղ է ինչպէս սուր. նա սոսկալի է ինչպէս մահ: Եւ դիտե՛ս, նա միշտ մի նայուածք ու մի ձայն ունի և՛ սիրոյ, և՛ դայրոյթի համար, և՛ փաղաքշելիս, և՛ սպանելիս: Երբ նա նայում է, նրա հայեացքը շանթի նման քարն է ճեղքում ու անցնում: Ինձ հիմայ էլ թւում է, թէ նա Թիֆլիսից, սարերի ու անտառների, պատերի ու ժայռերի միջով տեսնում է ինձ այստեղ՝ քեզ հետ միասին... (դողալով կայում է Էրեկլէին: Սա ականայից ցնցում է եւ ահով չորս կողմն է նայում: Ռուքայան ծիծաղում է մեղմ ու կկլան ծիծաղով): Ա՛յ, տեսն՞ում ես, դու էլ ես դողդողում... ՄԻ՛ւր պիտի փախչենք մենք նրա ձեռքից:

Էրեկլէ. (Գլուխն առնելով ափերի մէջ) Դու իմ խեղճ տաւար, և չեմ հասկանում, ի՞նչ է կատարւում ինձ հետ: Ես միայն մի բան եմ փափագում—քեզ տեսնել, քեզանով շնչել...

Ռուքայա. (Նոյն տարփանքով) Ե՛ս էլ... Ես էլ միայն քեզ

եմ փափագում... (Ալ-Ռազաքը երեւում է ծառերի շուրջում եւ ականջ է դնում)։ Օ՛, իրաւիսի գիշերներ կ'անցկացնենք մենք, իմ անգին, ես օձի պէս սողալ գիտեմ գիշերային խաւարում։ Փետուրից էլ թեթեւ են իմ քայլերը։ Ես քնած շան վրայով այնպէս անցուղարձ կ'անեմ, որ նա չի արթնանալ... Հնազանդիւր իմ կամքին, և ես անյալիս երջանկութիւն պարգևեմ քեզ, որպիսին չէ ճաշակել ճշ մի մարդ... (Թեթեւ ճիւլ արձակելով՝ արագ վեր է թռչում եւ երեսը դարձնում է դէպի Թփերը, որոնց ետեւը պահուած է Ալ-Ռազաքը) Այստեղ մարդ կայ (Էրեկլէն նետում է դէպի Թփերը եւ բռնում է Ալ-Ռազաքին)։

V

Ալ-Ռազաք. (Ուզում է աղաղակել) Այստ... (Էրեկլէն մի շարժումով փակում է նրա բերանը եւ բռնում է կոկորդից)։

Ռուքայա. (Մօտ վազելով եւ ճանաչելով Ալ-Ռազաքին) Սպանիւր դրան, սպանիւր...

Էրեկլէ. Կեանքդ կը բաշխեմ քեզ, եթէ երդուես...

Ռուքայա. Սպանիւր դրան։ Դա ներքինի է. դա շուն է։ Կ'երդուի, բայց կորստի կը մատնէ ինձ էլ, քեզ էլ։ Սպանիւր, ասում եմ քեզ։

Էրեկլէ. (Դաշոյնը մերկացնելով ուզում է վրայ բերել, բայց յանկարծ պանգ է առնում) Ռուքայա, նա նայում է...

Ռուքայա. Վախե՛հաւ։ Զարկիւր։

Էրեկլէ. (Դաշոյնը խրում է նրա կուրծքը։ Ներքինին անշնչացած ընկնում է գետին։ Զարհուրանքով) Ես սպանեցի։

Ռուքայա. (Թեքում եւ նայում է սպանուածի աչքերի մէջ) Հիմայ նա էլ ոչինչ չի ասիւ։ (Սիրաջերմ եւ երկար համբուրում է Էրեկլէին։ Արագօրէն) Ես քեզ լուր կը տամ։ Միշտ մօտիկ եղիւ։ Փախիւր (Անաղմուկ չքանում է ստուերի մէջ։ Միւս կողմից ներս է վազում Դաթօն)։

VI

Դաթօ. Օթար-բէկը պահակներին առած՝ շրջում է տանջորս բոլորքը... Այս ի՞նչ բան է։

Էրեկլէ. (Համարեա ինքնամոռացութեան մէջ) Ներքինին է։ Ես սպանեցի։ Նա հրամայեց։

Դաթօ. Դու ամենքիս էլ կորստի կը մատնես։ Փախե՛նք։ Քնած ձևաճանք (քաշելով տանում է Էրեկլէին։ Ներս է մտնում Օթար-բէկը սպառազէն։ Նրա ետեւից պահակախումբը)։

VII

Օթար-բէկ. (Պահակներից մէկին) Պահակներին փոխիր: Ես ամբողջ գիշերը չեմ քնելու:

Պահակներից մէկը. Նայիր, տէր... Այստեղ մարդ է ընկած... նա սպանուած է... (Օթար-բէկը եւ պահակախումբը մօտենում են: Սարսափած) Ալ-Ռազմք:

Օթար-բէկ. Այո... Ալ-Ռազմքն է: Շուտ արէք, ջուր բերէք...

Պահակներից մէկը. Շունչ չի քաշում:

Ընդհանուր խօսակցութիւն. Դաշոյնով է սպանուած... սրտին է խփած... դաւաճանութիւն... Այգին պիտի խուզարկել: Օգնութիւն (երկրորդ յարկի վանդակապատ պատուհանում երեւում է Ջէյնար Թազուհին):

VIII

Ջէյնար. (Հրամայական ձայնով) Ո՞վ է համարձակում իմ հանգիստը խանգարել, (երեսը դարձնելով դէպի սենեակի ներսը՝ կանչում է) Ալ-Ռազմք... վայր իջիր, Օթար-բէկին ու պահապաններին իսկոյն կանչիր այստեղ...

Օթար-բէկ. (Ներքեւից) Օթար-բէկն այստեղ է, թագուհի: Նա հսկում էր, որ քո նինջը խանգարող չլինի: Աչքս անխուփ ամբողջ գիշեր է պահակախմբովս ման եմ գալիս քո օթեանի շուրջը:

Ջէյնար. (Ձայնոյթով) Ալ-Ռազմք:

Օթար-բէկ. (Դողդոջ ձայնով) Ալ-Ռազմքը սպանուած է, թագուհի: Մենք հէնց այս բոլորիս գտանք նրա դիակը: Ահա՛ նա: Բեղ զարթեցրեց պահակների աղաղակը:

Ջէյնար. (Սաստիկ աւղշած) Սպանուած է: Ո՞վ է սպանողը:

Օթար-բէկ. Չգիտեմ, թագուհի:

(Ներս վազելով հաւաքում են պահակներն ու Օթար-բէկի մարդիկը: Նրանց մէջ են Բեսօն, Անանիոսն, Դաթօն եւ Էրիկէն: Ընդհանուր յուզմունք ու իրարանցում):

IX

Ջէյնար. (Հեռանում է պատուհանի մօտից) Ալ-Ռազմքը սպանուած է (ծածկում է):

Օթար-բէկ. (Ահեղ ու սպառնալից ձայնով՝ շրջապատողներին)

Հէյ, ծառաներ, իմ տանը սպանուած է մեր տիրոջ մերձաւոր ծառան ու բարձրադիր անձը, որին ինքը թագաւորն էր ուղարկել ինձ մօտ: Ո՞ւմ ձեռքն է յանդգնել արատաւորելու իմ տունը: (Լուռիւն):

Պահակներից միքանիսը. Այդ քրիստոնեաների բանն է: Նրանք մեզ դարձն են լարել: Դէպի զէնք: Պիտի կոտորել անիծած շներին (ձեռքերը տանում են սրերին. երեսները կրակ կտրած):

Բեսօ եւ Օթար-բէկի ծառաներից միքանիսը. Սպանուածին մենք իսկի չէինք ճանաչում... Մենք մեր մեծագոր տիրոջ հաւատարիմ ծառաներն ենք: Կարելի է դուք ինքներդ ատում էիք նրան... Այստեղ էք սպանել, որ մեղքը մեզ վրայ գցէք... Դաւաճանութիւն (մերկացնում են սրերն ու դաշոյները: Պատուհաններում երեւում են ահաբեկ կանայք: Վէժն աւելի ու աւելի սաստկանում է. կանանց ծիչեր):

Պահակախումբը. Պիտի ոչնչացնել այս անհաւատարիմների բունը... Նրանց արմատը պիտի կտրել... Լա-Իլահ-Իլ-Ալլահ: Վրայ տուէք, ջարդեցէք:

Օթար-բէկի ծառաները. Օգնութեան հասէք, այ քրիստոնեաներ: Օթար-բէկի մարդկանց կոտորում են:

Միքանիսը. Անիծած շներ:

Միւսները. Արիւն խմող գայլեր... (այդ բոլորը տեղի է ունենում արտասովոր արագութեամբ: Օդում շողշողում են սրեր ու դաշոյներ: Զանազան կողմերից վազէվազ ներս են թափւում թէ մէկ եւ թէ միւս քանակի մարդիկ):

Օթար-բէկ. (Որոտալից ձայնով) Սրերդ տեղը դրէք, շներ: Միթէ մոռացել էք, որ ձեր առաջ կանգնած է Սիւլէյման թագաւորի զօրքի հրամանատարը Գարթալինում: Միթէ իմ մի խօսքը բաւական չէ, որ անմեղների ու մեղաւորների գլուխները գետին գլորուեն: Սրերդ պատեան դրէք, ասում եմ ձեզ (Ամենքը սրերը պատեաններն են դնում եւ միայն սպառնանքով ու չարահայեց նայում են իրար): Զօրականներ և մարդիկ. ալևոր գլուխըս արատով ծածկուեց: Դրսից ոչոք չէր կարող մոռաք գործել այստեղ: Մարգասպանը կամ իմ ծառաներիցն է, կամ պահակներից մէկը: (Տրտունջ): Լսեցէք ինձ (ցոյց է տալիս աւագ պահակի վրայ, որը արար է): Իբն-Սաադն ամբողջ գիշեր մօտիցս չէ հեռացել: Իբն-Սաադ, առ քեզ իմ մատանին, թե առած թուր Գորի և իսկոյն հինգ հարիւր հոգուց բաղկացած մի զօրախումբ հասցրող այստեղ (Իբն-Սաադը արագ եւ թեթեւաբայ հեռանում է): Դէ, այժմ մարդասպանին որոնեցէք: Եթէ մինչև զօրախմբի գալը չէք գտնիլ նրան, իմացած եղէք, որ թէ ձեզ բոլորիդ, որ կանգնել էք այստեղ, թէ այս տան մէջ ապրողներին, թէ թագուհու

հետ եկածներին,—ամենքին էլ, ամենքին էլ սրի բերան քաշած՝ կտոր-կտոր կ'անեմ, արեւը հէնց նոր ծագելիս: (Ընդհանուր աղմուկ եւ յուզմունք: Լսում են այսպիսի ֆրազներ. «Ես տիրոջս հետ էի... Ես ձիերն էի պահպանում... Ես պահպանում էի կանգնած... Աստուած անիծի՝ մարդասպանին... Սոստովանեցէք... Մենք ի՞նչ մեղք ունենք, ի՞նչի ամենքս կորչենք...» Խօսակցութիւնն անլի ու անլի սաստկանում է):

Դաթօ. (Վերջին աղմուկի ժամանակ հեռանում է խորքը, կանգնում է բարձր ցանկապատի վրայ ու սեպից բռնած) Հէյ մարդիկ (Ամենքն էլ շուտ են գալիս): Ներքինին առաջուց դնաց Մահմէդին իմաց տալու, որ շուտով իր ետեւից դալու է և՛ գայլ-գաղան Սիւլէյմանը: Նրան ուղարկեցի ես՝ Դաթօ Դախաս... Բռնեցէք ինձ (արագ ոստիւնով ջրանում է ցանկապատի ետեւը: Ամենքը սաստիկ զոռում-զոչումով ընկնում են նրա ետեւից):

Ձայներ. Թումա ձիւք... Հասէք ետեւից (լսում է հրացանների կրակոց):

Դաթօի ծայնը. (Հեռանալով) Հրացաններդ ձեռ ու ոտը կապածների վրայ պարպեցէք, այ շներ (սարսափելի աղաղակ):

Ձայներ. Զիւնէր, ձիւնէր հասցրէք: Երեք հոգի են ընկել ետեւից... Համե՛կ են աշխատում... Նա շատ առած է... (Հեռուոր պայծիւն): Քեարիմն ընկաւ ձիուց... Փախտաւկանը ըսպանեց նրան... Ե՛տ են մնում... Է՛լի երեքն ընկան... Չէ՛նք հասնի...

Օթար-բէկ. (Վատաղաբար) Հարիւր ոսկի նրա գլխի համար, տաս մարդ թող ձի նստի նրա ետեւից ընկնի... (Տաս հոգի զուրս են վազում: Նա նկատում է Անանիային եւ Էրէկլին) Բռնեցէք այս երկուսին... (Զինուորները եւ ծառաները յարձակում եւ բռնում են Անանիային եւ Էրէկլին): Մրանք հաշիւ պիտի տան ինձ բոլոր կատարուածի համար: Շիկացրէք երկաթը: Տարէք մարմինը: Մրանց բերէք իմ ետեւից: (Աշտարակի դրան առաջ պառաւ աղախնի ձեռքին յենուած՝ յայտնւում են Զէյնաբը եւ նրան սեղմուած Բուբայան):

X

Զէյնաբ. Օթար-բէկ, այս ի՞նչ է նշանակում: (Բոլորը խաղաղում են):

Օթար-բէկ. (Գլուխ տալով) Դաւաճանութիւնը ներս է մըտել իմ տունը, թագուհի. երեք օձեր ներս են սողացել, հանգարտութեամբ տեղաւորուել իմ յարկի տակ և խայթել իմ հիւրին ու բարեկամին: Մէկը փախաւ, իսկ երկուսը իմ ձեռքումն են: Ես իսկոյն կը վերադառնամ, թագուհի: Տարէք սրանց,